

CARRÉ
debat
4 september 2012

Een onderzoek naar de verschillende manieren van performances en taal in het carrédebat.

Cevahir Varan – 3414698
Universiteit Utrecht: 18 januari 2012

Naamblad

Document:	Bachelor Thesis
Aantal woorden:	5254
Student:	Cevahir Varan
Studentnummer:	341468
Studierichting:	CIW (communicatie- en informatiewetenschappen)
Scriptiebegeleider:	Judith Keilbach
Blok:	2
Datum:	18-01-2012
Academisch jaar:	2012/2013
Instelling:	Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

<i>Hoofdstuk:</i>	<i>Pagina:</i>
Inleiding	4
Casus	6
Theoretisch Kader	7
Deel A	7
Deel B	8
Live Televisie & RTL-uitzending	9
Carrédebat	11
Analyse	13
Conclusie	19
Bibliografie	21
Bronnen	22
Bijlagen	23

Inleiding

Het carrédebat is in ons land een belangrijke kenmerk van onze democratie. Het is hét moment waarop leiders van politieke partijen samen debatteren over maatschappelijke kwesties. Leiders worden geacht hun ideeën/visies te onthullen aan de hand van stellingen over zorg, economie, onderwijs, etc. Naast onderlinge debatten tussen leiders, is er ook een moment waarop leiders individueel kritische vragen krijgen van een ronde van vijf minuten door een journalist. Het debat vindt plaats vlak voor de verkiezingen en heeft mede daardoor een doorslaggevende factor voor het algemeen publiek in hun stemgedrag. De afgelopen keer (4 september 2012) stond Nederland voor een belangrijke beslissing, namelijk kiezen tussen sociaal vs. liberaal beleid van de politieke partijen. Deze keer heeft het debat een extra waardig karakter gekregen doordat we als land in een financiële crisis verkeren. Daarom was het debat belangrijker dan ooit voor de kiezer om te bepalen welke leider het vertrouwen van de kiezer zou gaan winnen.¹

De RTL uitzending van 4 september 2012 jl. vormt de casus van dit onderzoek. Het debat was extra relevant vanwege de spanning tussen linkse en rechtse partijen. Het minderheidskabinet Rutte I kende een regeerperiode van 2 jaar, doordat de PVV (:gedoogsteun) stopte met de steun. Hiervoor heeft Nederland een 4 kabinetten Balkenende gekend, die allen de eindstreep van 4 jaar niet konden bereiken.² Vooraf aan dit debat ging de wispelturige kabinet cultuur van de afgelopen decennia gepaard met de Europese crisis. Daardoor was het voor elke politieke partijleider van belang dat hij/zij zich goed wist te verantwoorden over hun plannen. Immers, de publieke opinie vond dat er nu eens vastberaden en solide kabinet moest komen. Dit alles resulteerde in een heftig en spannend debat, waarin de specifieke performance van een politieke leider hoog in het vaandel stond.

In dit onderzoek zal ik gebruik maken van een tekstuele analyse. Deze richt zich op de narratieve structuur (waaronder ik het verhalende element versta), ideologische structuur (koppeling *liveness* aan uitzending), de talige analyse vanuit Lacan's perspectief. Ik richt me op de verschillende wijze van performances in het debat. Mijn stelling is dat er drie vormen

¹ De Telegraaf. 2012. Debat in Carré trekt 1,4 miljoen kijkers.
http://www.telegraaf.nl/binnenland/verkiezingen2012/20805305/Debat_in_Carre_trekt_1_4_miljoen_.html,verkregeen.

² Parlement & Politiek. 2012. Balkenende.
http://www.parlement.com/id/vg09lljrp5z5/j_p_jan_peter_balkenende.

van performances zijn te herkennen in dit debat. Deze richten zich op de werking van taal (waarin ik Lacan's notie herken), oriëntalistische performance (zoals Said dat beschrijft) en performance die zich afstemt op de werking van *liveness*.

Casus

In dit onderzoek zal er gekeken naar de specifieke performances van de politieke leiders in het carrédebat. Het betreft de leiders van respectievelijk VVD, CDA, D66, PVDA, SP en Groenlinks.³ De uitzending is gepresenteerd door Rick Nieman, televisiepresentator en journalist. Tijdens het debat krijgen de leiders stellingen voorgelegd, variërend in onderwerp van zorg tot aan buitenlandse politiek. Iedere deelnemer krijgt een minuut de tijd om te beslissen eens/oneens te zijn met de stelling. Daarnaast bepaalt Nieman welke leiders het tegen elkaar moeten opnemen om hun mening te verantwoorden. Dit geheel wordt afgewisseld door een vraagsessie van een paar minuten. Elke leider wordt op zijn beurt uitgedaagd om bij de rode loper een aantal kritische vragen te beantwoorden over maatschappelijke thema's.

De meerwaarde van het onderzoek is dat er vanuit een mediaperspectief een analyse getroffen zal worden. Daarbij staan begrippen als *liveness*, *time & space*, *broadcasting* vanuit televisietheorieën centraal. Vanuit linguïstische theorieën zullen begrippen als *taligheid & performance* de revue passeren. In dit onderzoek zal ik aan de hand van de RTL uitzending een analyse maken over hoe de verschillende manieren van performances eruit zien van de politieke leiders. Daaruit zal o.a. blijken hoe belangrijk taal en performance zijn, en hoe de performances zich verhouden tot live televisie.

³ Zie figuur 3 in Bijlage B.

Theoretisch Kader

Deel A

Volgens Lacan pakken we maar een deel van de werkelijkheid op in taal. Het ego tracht verlangens volgens acceptabele banen te leiden. Een mens vertaalt zijn dit in regulier gedrag (:hetgeen wij normaal noemen). Als een mens zich voorstelt aan een ander, dan is die continu bezig met een vorm van presentatie. Deze vorm van presentatie probeert de mens op gunstige wijze te laten verlopen, zodat die voldoet binnen de maatschappelijke normen. Een politicus probeert daarom altijd een gunstige presentatie van zijn partij en politieke idealen te tonen. Echter, dit is niet altijd mogelijk. Om dit te begrijpen moeten we het bewuste van de menselijke geest ontstijgen. We moeten kijken naar het onderbewuste van de menselijke geest.⁴

In termen van Lacan is het onderbewuste van de menselijke geest niet op te vangen in taal. Echter, het is wel mogelijk om een deel van dat onderbewuste op te vangen. Dit is het geval op een faalmoment. Het is het moment waarop een mens, die bezig is met een gunstige presentatie van zichzelf, niet meer kan ontsnappen aan hetgeen in het onderbewuste verborgen ligt.⁵ We kunnen zeggen dat als het ware het onderbewuste in de *onverborgenheid* treedt. In dat opzicht is een faalmoment vergelijkbaar met een mens die zich niet houdt aan de verwachtingspatronen die over hem zijn. Bij een politicus kunnen we dat vertalen in een verwachtingspatroon dat hij/zij altijd volmondig is en zich sterk weet te verantwoorden. We kunnen dus een faalmoment ook begrijpen als het moment wanneer een mens de controle over het eigen onderbewuste verliest door de steeds drukker wordende driften. Het onderbewuste wordt namelijk gevormd door de onderlinge driften die als het ware onderdrukt worden om te kunnen voldoen aan de socio-culturele verwachtingen van de maatschappij.

Bij elk mens is er sprake van een ego-ideaal. Dit is een cultureel gegeven ideaalbeeld. Een politicus vertegenwoordigt de beschaafde en verantwoorde burger die zich opstelt voor maatschappelijke problemen in een land.

Echter, het onderbewuste is gelimiteerd aan taal. In die zin functioneert taal als een macht die zowel mogelijkheden biedt als beperkingen oplegt. De eenheid van een mens, van het zelf, is volgens Lacan een soort schijn. Het is een schijn eenheid die in taal

⁴ Michiel Leezenberg, en Gerard de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007), 160.

⁵ Ibidem, p164.

‘geconstrueerd’ is. Daarmee is taal datgene wat het subject bindt aan regels. Lacan begrijpt dit als ‘‘ik spreek mijzelf’’, in de zin dat het uitspreken van de specifieke taal een ‘ik’ (:schijn) vormt.⁶

De psychoanalyse analyseert hoe het onderbewuste aan de oppervlakte gebracht kan worden. De Saussure stelt dat betekenis tot stand komt in relatie tussen *signifier & signified*. Deze termen hebben respectievelijk de volgende betekenis: signifier, het specifiek woord; signifier, de mentale representatie ervan. Lacan begrijpt de werking van taal in signifier, dat volgens hem bewust en talig is. Het begrip signified is volgens hem het onderbewuste. Betekenis wordt gevormd door signifiers onderling en door de signifier in samenwerking met signified. Dit komt erop neer dat de signifiers onderling ook van elkaar moeten verschillen. Betekenis is afhankelijk van het verschil.⁷

Deel B

Het oriëntalisme is een begrip afkomstig van Edward Said. Hiermee bekritiseert hij de wijze waarop het Westen de oosterlingen heeft gekarakteriseerd als de ‘ander’.⁸ Deze ligt verbonden met negatieve en stereotyperende connotaties. De kritiek van Said berust in het verlangen op het idee dat bij het vormen van de Oriënt geen beroep is gedaan aan de kennis van mensen uit het Oosten. Het is de koloniale opvatting die ervoor gezorgd heeft dat oosterlingen op negatieve wijze onder één kam geschoren zijn.

In het debat zullen we zien dat stereotyperende elementen naar voren zullen komen. Dit is ter sprake bij het discours over de islam en de wijze waarop over de Grieken wordt gesproken.⁹ Ik herken hier de oriëntalistische benadering in terug, wat ik verder in de analyse zal noemen als één van de kenmerken van performance van dit debat.

⁶ Ibidem, p 165.

⁷ Ibid, p 166.

⁸ Edward Said. In: *The Postcolonial studies reader: Colonial and Postcolonial Histories*. (London: Routledge, 1995), 430.

⁹ Zie bijlage A2.

Live televisie & RTL uitzending

In dit deel wil ik ingaan op de ideologische dimensie van de RTL-uitzending. Dit kunnen we ook begrijpen als *editing in fly*, zoals Levine dat beschrijft. Daarover meldt Levine het volgende:

*‘Live, dramatic television typically relies on multiple camera shooting each scene, with a director switching between cameras throughout the scene. Despite the careful preparation that goes into such a production, the shooting method can be described as a sort of ‘editing fly’, deciding which shots to broadcast, and the other and the order in which to place them, in the same instant in which the cameras are capturing the images. As such, live television direction requires some different skills than does the direction of television that is previously filmed or taped.’*¹⁰

We weten als kijker dat de uitzending live wordt verzorgd. Alles speelt zich af in het hier en nu en het specifiek regiewerk is daarom een factor die deze werking van *liveness* bekrachtigt. Als kijker hebben we de kennis dat politici daarom extra inzet vertonen om geen haperingen te maken, of om geen ondoordachte uitspraken te doen.

Tijdens de eerste ronde kijken de sprekers de camera in. Ik herken hierin het begrip *direct address*. De kijker wordt direct aangesproken op Televisie.¹¹ Hiermee vormt de kijker een onderdeel van het debat. De kijker hoeft niet per se aanwezig te zijn in het theater. Desalniettemin wordt er een gevoel van verbondenheid gecreëerd. Daarom denk ik dat Nieman bewust gebruik maakt van *direct addressing*. In het verlengde hiervan duidt Bourdon dit aan als *addressed actuality*.¹² Het ligt verborgen in het idee dat hetgeen zich in het hier en nu afspeelt. Daardoor voelt de kijker zich participant van het debat. De politici brengen verschillende visies naar voren waarover de kijker kan meedenken. Ik denk dat hier op systematische wijze gebruik wordt gemaakt van deze televisie elementen, zodat de kijker een directe relatie kan vormen met het programma.

¹⁰ Levine. 2008. Distinguishing television: the changing meanings of television liveness. *Media, Culture & Society* 13 (3): 400.

¹¹ Zie figuur 2 in Bijlage B.

¹² Bourdon. 2000. Live Television is still alive: on television as an unfulfilled promise. *Media, Culture & Society* 13 (4): 540.

Anderzijds zien we dit ook terug in de *promise* van RTL tot de kijkers. ‘‘*Undoubtedly, that the programma is acutally live and will be a live programma, can be analysed as a promise*’’, aldus Bourdon.¹³ Daardoor weet de kijker dat er onverwachte dingen kunnen gebeuren in het debat, bijvoorbeeld een faalmoment. Dit maakt het debat ook spannender door het onverwachte element wat dus gekoppeld kan worden aan de *promise*. ‘‘*The unexpected event demonstrates that not everything has been planned, that television (...) is not the sole writer of the screenplay*’’,¹⁴. Hierdoor ontstaat de notie van geloof. We vertrouwen de politici en dat het debate en eerlijk karakter kent. ‘‘*Live really is not only about the technical performance, bu also about the spectatorial belief*’’,¹⁵.

Een ander aspect is het feit dat dit debat in reguliere zin om één keer in de vier jaar wordt gehouden. ‘‘*The same familiar programme is coming back to us.*’’,¹⁶ Dit illustreert het feit dat het debat een kenmerk is geworden binnen de televisiewereld. Het is ook om die reden dat Nieman de presentator is van het programma. Hij is een vertrouwd gezicht van het programma. We weten als kijker dat we hem bij het volgende verkiezingsdebat zullen terugzien. We weten ook dat dit programma terugkomt op de buis bij de volgende verkiezingen.

¹³ Ibidem, p 536.

¹⁴ Ibid, p 537.

¹⁵ Ibid, p538.

¹⁶ Ibid, p 547.

Het Carrédebat

Het carrédebat is gehouden in koninklijk theater, te Amsterdam.¹⁷ De uitzending is live verzorgd door RTL, een commerciële zender binnen het televisielandschap van Nederland. Aan het debat hebben acht verschillende leiders van politieke leiders deelgenomen. Deze zijn respectievelijk: VVD, PVDA, PVV, D66, GL, SP, CU en het CDA.

In deze analyse is het niet de bedoeling om de performances van politici te koppelen aan de veranderende peilingen. Ik trek namelijk geen verband tussen performance en een mogelijk positief dan wel negatief effect op de peilingen. Immers, dat zou suggereren dat een debat performance de enige oorzaak is voor het laten dalen/stijgen van de peilingen. Een dergelijke redenering is niet academisch gegrond, doordat een tal van factoren zijn die de peilingen beïnvloeden.¹⁸ De verkiezingsstrijd wordt namelijk niet louter gevormd door een debat performance. Dat zou de taak van de politicus versimpelen tot een tv optreden van anderhalf uur. Het tegendeel is waar. Politieke pamfletten, acties op straat, diverse vormen van campagnes zijn allemaal factoren die de uitslag van de peilingen en in het verlengde daarvan de verkiezingsuitslag beïnvloeden. Laat daarom duidelijk maken waarom in dit onderzoek aandacht wordt besteed aan de performances van de politici.

Een debat van een dergelijke impact wordt veelvuldig vanuit politieke invalshoeken geanalyseerd. Echter, een analyse vanuit televisieperspectief (:mediaperspectief) is een domein wat ik binnentreed. Het is ook in die zin dat we de meerwaarde van dit onderzoek moeten begrijpen. Mijn doel is het analyseren van politieke figuren in de context van *liveness*. Ik ben geïnteresseerd in welke vormen van performances door de politici geleverd worden, en hoe deze ingebed worden in het karakter van televisie. Dit karakter begrijp ik niet alleen als *liveness*, maar ook als bijvoorbeeld het televisieregime. Op dit onderdeel zal ik later in dit onderzoek terugkomen.

Het belangrijkste discussiepunt in het debat is de economie, zoals dat door Rick Nieman (de presentator van het programma) aan het begin wordt uitgelegd.¹⁹ Er komen respectievelijk vier stellingen aan bod, variërend van economie tot aan zorg. Per onderwerp

¹⁷ Zie figuur 1 in Bijlage B.

¹⁸ Handleiding Academische vaardigheden. 2008.
http://www.uu.nl/SiteCollectionDocuments/GW/GW_Bachelor_TFTV/Handleiding_Academische_Vaardigheden.pdf, 24.

¹⁹ Zie figuur in 2 Bijlage B.

wordt er een stelling voorgelegd aan de politieke leiders. Zij zijn verdeeld over twee rijen, die onderling weer onderverdeeld zijn achter acht verschillende tafels. Na het opnoemen van de stelling krijgt iedere politicus dertig seconden de tijd om te beslissen over de stelling. Bij het eens zijn met de stelling verschijnt de groene kleur aan de voorzijde van de tafel en vice versa verschijnt de rode kleur. Per stelling mogen vier politici deelnemen aan het debat. Niemand geeft voortijdig aan welke dat zijn. De vier deelnemers mogen als eerst in vijfenveertig seconden uitleggen waarom ze het eens dan wel oneens zijn. Daarna is er ruimte tot onderlinge interruptie, waarin deelnemers met elkaar de onderlinge confrontatie mogen aangaan. Ook is het mogelijk dat Niemand vragen stelt. Hierna is er de gelegenheid voor de overige vier deelnemers om in dertig seconden hun visie over de stelling kenbaar te maken. Naast de aan stelling gerelateerde debatten, is er de vragenronde met Petra Grijzen.²⁰ Na afronding van een debat, nodigt Niemand een politicus uit om over de rode loper te lopen en naar Grijzen te gaan om daar pittige vragen te beantwoorden.²¹

²⁰ Zie figuren 5 & 6 in Bijlage B.

²¹ Zie figuren 7 & 8 in Bijlage B.

Analyse

Het eerste onderwerp van het debat is Griekenland. Dit land verkeert in economische crisis. De EU-landen maken zich zorgen over het toeleveren van steunpakketten aan de Grieken. Immers kost dat geld. Daarom is er landelijk de vraag in hoeverre we moeten doorgaan met het steunen van de Grieken, en het behouden van het EU-lidmaatschap van Griekenland.

Stelling 1: Nederland moet het uiterste doen om de EU-zonde bijeen te houden. De deelnemers van dit debat zijn Samsom, Pechthold, Wilders en Rutte. Diederik Samsom krijgt als eerste de beurt.²² De camera zoomt in op hem. We zien een medium shot steeds dichterbij worden. Samsom kijkt de camera in spreekt op die wijze de kijker direct aan. Hij geeft aan dat hij het eens is met de stelling. Daarna krijgt Pechthold het woord. Hij is het ook eens met de stelling. De cameravoering is hetzelfde als dat bij Samsom. Wilders is het oneens met de stelling evenals Mark Rutte van de VVD. De cameravoering blijft op dezelfde wijze functioneren bij de vier politici wanneer ze hun vijfenveertig seconden volpraten. Ieder maakt gebruik van de gelegenheid om de camera recht in te kijken en op die wijze de kijker aan te spreken. Dit is opmerkelijk om twee redenen. In het theater zijn namelijk gasten aanwezig. Desalniettemin maakt geen enkele politieke leider gebruik van de mogelijkheid om hen in de ogen aan te spreken. Echter, ze maken wel gebruik om de camera recht in te kijken. Dan rijst de vraag waarom ze de gasten in de zaal negeren ten koste van de kijkers op televisie. Dit impliceert dat de kijkers van televisie belangrijk zijn. De relevantie van de kijker kunnen we terugvinden in de functionaliteit van het medium televisie. Dit wil ik ook voeren als de het argument van *liveness* in het domein van dit debat. Ik begrijp namelijk televisie als een ondoorzichtig medium.

In de vroegere jaren, om precies te zijn rond de vijftiger jaren van de twintigste eeuw, was *liveness* een ondoorzichtig medium. Zodoende moest televisie de door tijd en ruimte opgelegde barrières als het ware ontstijgen. Ik herken hier een citaat van Bourdon: ‘*the possibility at last given to mankind defeat, through the image, the limitations of time and space*’.²³ Uit dit argument begrijpen we waarom de politici in hun eerste vijfenveertig ervoor kiezen om de camera recht in te kijken tijdens het spreken. De kijker is dus relevant en dat is

²² Zie bijlage A1 voor een overzicht van de vier stellingen van het debat.

²³ Allen. *The Television Studies Reader*. (New York: Routledge, 2004), 183 - 190.

ingebed in de functionaliteit van het medium televisie. Daarom zijn de performances van de politici van te voren ingekaderd om deze functionaliteit van televisie te bewerkstelligen.

Laten we gaan kijken naar hoe het debat zich vordert en welke tekstuele analyses er getroffen kunnen worden. Somsom begint zijn verhaal met het herwinnen van vertrouwen. Volgens zijn redenering is het vertrouwen van de kiezer kwijtgeraakt door mislukte politiek beleid van eerdere kabinetten. Hij keert zich daarom af van wat er zich vroeger heeft afgespeeld. Wilders is daarentegen feller en beschuldigt Rutte, de voormalige leider van het minderheidskabinet VVD-CDA. Tijdens het spreken van Wilders zoomt de camera in op Rutte, die neutraal blijft kijken. Rutte probeert zich begrijpelijk en zakelijk op te stellen. Deze aanvallende toon is herkenbaar voor Wilders, maar komt bij andere politici niet naar voren. Dat zien we ook terug in zijn woordkeuze. Rutte wordt ervan beschuldigd zijn beloftes niet na te komen. In zijn eerste premierschap heeft hij de belofte toegedaan geen geld aan Griekenland te geven. Wilders verwijt hem dat hij op twee keer toe dit alsnog heeft gedaan. De woordkeuze van Wilders heeft een aanvallende toon. Op die manier positioneert hij zich bewust tegenover Rutte. In plaats van een heldere uitleg te geven over de plannen van de VVD, zien we een directe kritiek op Rutte. Dit zien we evenals terug bij Pechthold.

De aanvallende toon van Pechthold en Wilders op Rutte zijn als volgt samen te vatten: Wilders: *“U bent degene die zijn beloftes tot op twee keer niet nakomt.”* Pechthold: *“Bent u bang voor Wilders of om uw stemmen kwijt te raken? Vorige week zei u nog geen euro meer aan de Grieken.”*

Tekstueel zien we hierin het appel op gevoel terug. De woordkeuze voor *belofte* en *bang* spelen op onderbewust niveau in op het schetsen van een angstige profiel van Rutte. We zien hier de talige component van taal volgens Lacan. Zoals ik eerder heb vermeld in dit onderzoek, wordt volgens Lacan een schijn eenheid gecreëerd van de mens binnen taal. Taal functioneert op bewust niveau. Het is daarom dat zowel Pechthold en Wilders de kijkers *primen* (herken: *priming*). Ze noemen dus niet recht aan toe Rutte bang of oneerlijk, maar suggereren dat impliciet. Daarmee positioneren Wilders en Pechthold in relatie tot Rutte. Dit is precies waar Lacan het over heeft bij werking van taal. Een mens is de uitkomst van het spreken, wat erop neerkomt dat de identiteit van een mens wordt gevormd in relatie tot anderen. Rutte is de voormalige premier, dus een waardig persoon in het perspectief van de kijker/kiezer. Door zich tegenover Rutte af te zetten, proberen Wilders en Pechthold een politieke identiteit aan de kijker duidelijk te maken. Dit komt erop neer dat Wilders en

Pechtold niet autonoom een politieke identiteit kunnen vormen, maar zich louter positioneren tegenover Rutte. Lacan heeft het over subjectvorming. Weliswaar is dit een ander niveau, namelijk een politieke redevoering in relatie tot de ander. Wat ik wel overkoepelend vind hieraan, is dat Pechthold en Wilders zich in *relatie tot* een politieke identiteit vormen in het programma. Het is in die zin dat ik Lacan's notie van identiteit herken. Volgens Lacan is er geen sprake van een autonome identiteit door de werking van taal. Door het uitspreken van de woorden *bang* en *belofte* wordt bij de kijker op onderbewust niveau appel gedaan op de identiteit van Wilders en Pechthold. Zij laten hiermee zien dat zij wel aan hun beloftes komen en niet bang zijn om belangrijke beslissingen te nemen. Ze vormen een eigen 'ik' door het uitspreken van deze twee woorden.

Op secundair niveau is het beeld wat over Rutte geschetst is, niet gebaseerd op rationele feiten. Immers heeft Rutte antwoord op zijn getroffen maatregelen omtrent Griekenland. Daarom is er ook geen sprake van een welles of nietjes verhaal. In deze vorm van performance herken ik juist de werking van taal, die op impliciete wijze veronderstellingen met zich meebrengt. Er wordt opzettelijk gebruik gemaakt om Rutte en de VVD te kaderen in een schijn, namelijk een partij waarop niet gestemd moet worden. Ik herken hier een begrip als belofte als een universele norm. Dit betekent dat we met oprecht van politici mogen verwachten dat ze trouw zijn aan hun beloftes.

Wilders maakt voortbouwend op het gaande debat gebruik van de volgende woordkeuzes:

'Deze paarse vrienden willen de Nederlandse bevolking afzetten tegenover de miljarden die ze uitgeven aan de Spanjaarden en de Grieken. Zelfs Thatcher had in haar eentje meer ballen dan deze drie heren samen.'

Deze uitspraak van Wilders wordt gevolgd door een kort applaus uit de zaal. We kunnen een dergelijke aanval van Wilders begrijpen in de context van de paarse periode van de Nederlandse politieke cultuur. De twee kabinetten paars waren gevormd door PVDA-D66-VVD, beide keren geleid door toenmalig premier Wim Kok.²⁴ Het gebruik van het woord *paars* heeft dus een ideologische reden. Het is een chauvinistische (?) strategie om de drie partijen in kwestie onder één kam te scheren. Het doel is om de drie partijen af te sluiten in een retro kader. Retro, omdat het bekend is en in de publieke opinie herkend kan worden als

²⁴ Parlement & Politiek. 2012. Paars. http://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxug/periode_1994_2002_paars.

iets wat zich niet dient tot vernieuwing. Secundair suggereert Wilders hiermee dat de huidige economische crisis aangepakt kan worden door vernieuwing; nieuwe plannen die verschillen van de vorige. Talig maakt Wilders gebruik van de component *signifier* paars, iets wat zich op bewust en talig niveau bevindt, om de *signified* crisis aan te wakkeren. Wilders kiest opzettelijk voor een talige strategie om de drie partijen te koppelen aan de crisis. In feite suggereert hij dat zij een retro politiek bestaan representeren en geen oplossing kunnen bieden aan de crisis. Dit doet hij door onderbewust *paars* af te zetten tegenover vernieuwing. Het kundige hieraan is dat hij het woord vernieuwing niet noemt, maar wel impliceert. Wederom zien we in deze performance de werking van taal terug, zoals beschreven door Lacan.

Tertiair zien we het fenomeen van oriëntalisme terug. In dit kader begrijp ik het creëren van de ander, zoals ook beschreven door Said.²⁵ Dit herken ik in de specifieke woordkeuze voor de Grieken en de Spanjaarden. Ze worden talig geschetst als iets wat zich buiten ons politiek domein bevindt. Er is geen ruimte voor tegenspraak vanuit de Griekse dan wel Spaanse optiek. Ook Nieman heeft er kennelijk niet moeite mee. Dit impliceert dat het vanzelfsprekend is dat het discours over Grieken en Spanjaarden van stereotyperend niveau is. Het zijn kansarme landen waarover wij mogen beslissen. Het zijn volken die zich daar *ergens* ver van ons bevinden en simpelweg door Wilders tegenover de Nederlanders afgezet mogen worden. Een voorbeeld hiervan is als volgt:

Wilders: ‘*Rutte droomt zelfs in Grieks.*’

Op dit punt vertoont Rutte verschil in wijze van debatvoering. Hij gaat niet mee in het woordgebruik van Wilders. Rutte houdt stand aan een neutrale positie en speelt niet op de door Wilders opgelegde stereotypering. Deze keuze kunnen we toeschrijven aan de rol die Rutte zich wilt toe-eigenen, namelijk die van de premier. Het is de rol die een neutrale en zakelijke rol moet vervullen in internationaal opzicht op Europees niveau. De houding van Rutte is gevormd door een man, verzorgd in nette pak, rechtopstaand en gebruikmakend van handen en gebaren tijdens het spreken. Wat hem sterk maakt, zien we terug in de volgende uitspraak:

Samsom: ‘*Ik snap dat voor de heer Rutte het belangrijk is om de verkiezingen te winnen.*’

²⁵ Edward Said. In: *The Postcolonial studies reader: Colonial and Postcolonial Histories*. (London: Routledge, 1995), 435.

Hiermee tracht Samsom de een link te leggen met het demissionair premierschap van Rutte. Het verwijst naar het voortijdig uiteen vallen van het minderheidskabinet Rutte-Verhagen.²⁶ Samsom suggereert een relatie tussen Rutte als demissionair premier en het niet slagen van zijn kabinet. Deze conversatie wordt sterker gemaakt door cameravoering. De camera wisselt van close-up op Samsom en Rutte. Wanneer de één aan het gesprek is, wordt vanuit de schouder de andere ook in beeld gekaderd. Daardoor wordt het aan de kijker duidelijk dat ze een conversatie aan het voeren zijn. Het gebruik van meerdere camera's tegelijkertijd zorgen voor het bewerkstelligen van *liveness*.

Innerlijk is er een verwachtingspatroon van politici, die goed uit hun woorden weten te komen en snel anticiperen of moeilijken vragen. Om die reden is in het debat ruimte voor vraagstelling door Petra Grijzen. De eerste ronde wordt gevoerd met Roemer.

Grijzen: *‘Meneer Roemer, u hebt erop sterk gehamerd dat de SP vasthoudt aan de 65+ regeling. Maar nu blijkt uit uw plannen dat u wellicht moet opschuiven naar 67. Is de AOW-leeftijd een breekpunt voor U?’*

Roemer: *‘Kijk in Nederland ben je verbonden aan de wetgeving, wij passen ons daaraan. En ja, ik blijf op het hart drukken: 65 blijft 65.’*

Grijzen: *‘Weet u dat zeker?’*

Roemer: *‘Ja.’*

Grijzen: *‘Dus 65 is een breekpunt voor u?’*

Roemer: *‘Ik houd niet van formuleringen als breekpunt. In plaats daarvan kijk ik naar maakpunten.’*

Grijzen: *‘Ik sta hier namens de kiezer. Mijn vraag is duidelijk: Is 65+ voor u een breekpunt?’*

Roemer: *‘Nogmaals, ik heb geen breekpunten maar maakpunten.’*

Grijzen: *‘Dus 65+ is een breekpunt?’*

Uiteindelijk eindigt het gesprek in een welles of nietjes verhaal. Grijzen heeft Roemer weten klem te zetten op het 65+ verhaal. Dit wordt sterker gemaakt door het volgende:

Grijzen: *‘Het is dus nooit veilig bij u, meneer Roemer.’*

²⁶ Parlement & Politiek. 2012. Minderheidskabinetten.
<http://www.parlement.com/id/vih2hh6ggjx0/minderheidskabinetten>.

Tussentijds maakt de camera een close-up op Samsom, die een glimlach vertoont. Het regiewerk is hier gebaseerd op het poneren van Roemer en Samsom tegenover elkaar. Beiden zijn leiders van linkse partijen, wat ruimte biedt tot keuze van de linkse kiezer. Het zoeken is naar een faalmoment van een politicus. Dit begrijp ik als *liveness*, namelijk het idee dat er *iets onverwachts* kan gebeuren. Die is in enige mate gevonden bij Roemer die niet in concreet taal uitsluitel kan geven over de 65+ regeling.

Een excellent voorbeeld van een ander faalmoment is terug te vinden in het volgende fragment tussen Grijzen en Slob.²⁷

Grijzen: *“Is de islam een verrijking voor Nederland?”*

Slob: *“Bedreiging?”*

Grijzen: *“Nee, verrijking.”*

Slob: *“O sorry, ik verstond bedreiging.”*

Grijzen: *“Dat zegt misschien ook iets.”* – gevolgd door gelach uit de zaal. We zien een medium shot op Wilders die Slob cynisch (uit)lacht.

Het feit dat Slob zich vergist in woordkeuze kan toegeschreven worden aan de *freudian slip*. Het onderbewuste van Slob wordt op oppervlakte gebracht, namelijk de relatie tussen islam en bedreiging. Het is een faalmoment doordat Slob impliceert dat hij in zijn onderbewuste een dergelijke connectie heeft gelegd. In die connectie zou de islam bedreiging vormen voor de maatschappij.

²⁷ Zie figuur 7 in Bijlage B.

Conclusie

In dit onderzoek heb ik me gericht de verschillende manieren van performance en taal in het debat. Ik heb drie verschillende manieren van performance herkend in de analyse. Allereerst, de creatie van politieke identiteiten door zich te profileren in *relatie* tot anderen. In deze optiek bestaat de redevoering van een politicus uit het zich steeds profileren in relatie tot anderen. Vaak is de ander Rutte, omdat hij de vorige premier was. In het debat kwam herhaaldelijk naar voren dat politici elkanders uitspraken/opvattingen bekritiseerden om zodoende hun verschil duidelijk te maken. Wilders en Pechthold kan ik hier tot rekenen.

Ten tweede hebben we gezien dat *liveness* is ingebed in de werking van het debat. In dat opzicht functioneert televisie als een ondoorzichtig medium. Daardoor voelt de kijker zich niet op een afstand. Tijd en ruimte zijn overbrugd, doordat zowel Nieman als de politieke leiders de camera inkijken. Er ontstaat een gevoel van eenheid, waardoor de kijker zich één voelt in de setting van het debat. *Liveness* doet beroep op *the notion of spectatorial belief*, zoals beschreven door Bourdon.²⁸ Daarom zijn de performances afgestemd en ingebed in het karakter van *liveness*. Degene die zich hieraan het best aanpast, door zich te houden aan de voorwaarden, slaagt erin om als beste uit de buis te komen. Deze voorwaarden kunnen begrijpen als het verwachtingspatroon dat een politicus goed uit zijn woorden komt, geen fouten maakt, snel weet te anticiperen op lastige vragen.²⁹ Mark Rutte's performance kunnen we in het verlengde hiervan begrijpen.

Tertiair komt in het debat de oriëntalistische wijze van performance naar voren, wat ik kan toeschrijven aan zowel Wilders als Slob. Stereotypering en uitsluiting van de *ander* zijn hier voorbeelden van. Het doet op kwalitatief niveau beide heren te kort en biedt verklaring voor het ondermaats optreden van de twee.

Het idee van participatie is evenals een belangrijk onderdeel van dit programma. *Liveness* werkt als ondoorzichtig medium, waardoor de kijker zich verbonden voelt met het programma. Het gebruik van *direct address* is in dit opzicht een versterkende factor van *liveness*. De kijker participeert als het ware mee in het debat.

²⁸ Bourdon. 2000. Live Television is still alive: on television as an unfulfilled promise *Media, Culture & Society* 13 (4): 538.

²⁹ Zie bijlage A5.

Het is ook daarom dat Nieman aan het eind verzoekt om op de RTL site te stemmen op welke politicus het beste uit zijn verf kwam. De kijker wordt geroepen tot participatie. Evenals is dit een entertainment element van de televisie, namelijk zelf achter de buis kunnen beslissen wie naar behoren presteerde. Daardoor is het debat niet alleen gekenmerkt door politiek, maar ook door de werking van televisie. Daarmee bedoel ik dat het debat zich niet alleen afspeelt in het theater in Amsterdam, maar ook op televisie.

Het aspect van *liveness* verwachting dat altijd iets kan gebeuren zorgt voor de eenheid van kijker met het debat. Ik begrijp *liveness* als de verwachting dat altijd *iets* kan gebeuren in het programma. Dit is gekoppeld aan het geloof van de kijker in het programma, doordat er het besef is dat er ruimte is voor faalmomenten. Daarom is de beste performance voor degene die zich het best weet in te kaderen in de rol die van hem verwacht wordt naargelang deze setting. Live televisie functioneert als een fenomeen dat illustreert hoe het verwachtingspatroon van de samenleving wordt vervuld. Het feit dat het debat wordt uitgezonden op RTL, de notie van terugkomst van het programma om de vier jaar, de bewust gekozen presentatoren, het aspect van *liveness*, zijn allemaal factoren die de uitzending tot slagen brengen. *Liveness* functioneert als een televisie element om de werking van dit programma tot stand te brengen.

Bibliografie

Allen, R. 2003. *The Television Studies Reader*. New York: Taylor & Francis Ltd, pp 180-250.

Bordwell & Thompson. 2003. *Film Art. An Introduction*. 2e ed. New York: McGraw-Hill.

Buekens, F. Jacques Lacan: een proefvlucht in het luchtledige. Leuven: Uitgeverij Acco, 2006.

Bourdon, J. 2000. Live Television is still alive: on television as an unfulfilled promise. *Media, Culture & Society* 13 (4): 520-550.

Couldry, N. 2003. *Media rituals: a critical approach*. London: Routledge, pp 25-50.

Feuer, J. 1983. The concept of live television: ontology as ideology.” In *Regarding Television: critical approaches – an anthology*, red. E. Kaplan. London: Routledge.

Levine, E. 2008. Distinguishing television: the changing meanings of television liveness. *Media, Culture & Society* 13 (3): 380 – 410.

Leezenberg & DeVries. 2007. *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*. (Amsterdam: Amsterdam University Press, pp 160-180.

Richardson, K. 1994. *Audience participation and public debate*. London: Routledge, pp 201-205.

Bronnen

Maurice de Hond. 2012. Politieke barometer. November 2012.

<http://www.politiekebarometer.nl>.

Media Courant. 2012. Petra Grijzen tevreden over interviews carrédebat. Januari 10.

<http://www.mediacourant.nl/?p=134936>.

Parlement & Politiek. 2012. Balkenende. December 20.

http://www.parlement.com/id/vg09lljrp5z5/j_p_jan_peter_balkenende.

Politiek & Parlement. 2012. Minderheidskabinetten. December 28.

<http://www.parlement.com/id/vih2hh6ggjx0/minderheidskabinetten>.

Politiek & Parlement. 2012. Paars kabinetten. December 28.

http://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxug/periode_1994_2002_paars.

RTL. 2012. Het Carrédebat. November 10. <http://www.rtl.nl/xl/#/u/f5659fa1-a205-26de-495d-51c9d32885e5>.

De Telegraaf. 2012. Debat in Carré trekt 1,4 miljoen kijkers. December 20.

http://www.telegraaf.nl/binnenland/verkiezingen2012/20805305/Debat_in_Carre_trekt_1_4_miljoen_.html,verkregen.

Bijlage A

A1)

Stelling 1: Nederland moet het uiterste best doen om de EU zone bijeen te houden.

Stelling 2: Alle patiënten moeten meer betalen aan hun zorg.

Stelling 3: Het is eerlijk om de AOW leeftijd nu al te verhogen.

Stelling 4: Het is beter om nu de economie te stimuleren dan om fors te bezuinigen.

A2)

Fragment Buma – Wilders

Buma: *‘Als we het hebben over banen, dan heb ik een prima baan gevonden voor de heer Wilders, namelijk professor economie aan de Universiteit Athene.’*

Wilders: *‘Geweldige baan.’* {sarcastische toon}
{even later Pechthold richting Wilders}

Pechthold: *‘Henkie is van u. Daar zal ik niet aan komen.’*

A3)

Vragenronde Grijzen – Sap

Grijzen: *‘U hebt het meest duurzaam programma vergeleken met de rest. Maar gezien de peilingen kunnen we zeggen dat uw programma niet aanslaat bij de kiezer.’*

Sap: *‘Dat klopt, maar de verkiezingen van volgende week tellen.’*

Grijzen: *‘Bij welk zetel gooit u de handdoek in de ring, 5, 4, 3?’*

Sap: *‘Onze partij heeft intern besloten dat we met deze groep verdergaan.’*

Grijzen: *‘Nogmaals, u staat laag in de peiling. Kunt u ook meeregeren als u verliest.’*

Sap: *‘Voor ons gaat het erom dat we onze idealen in de praktijk brengen?’*

A4)

Vragenronde Grijzen – Wilders

Grijzen: *‘Twee jaar geleden was 65+ een breekpunt voor u, maar bij de formatie bleek dat u er niet aan vasthield. Welke keiharde verkiezingsbelofte gaat u nu als eerst overboord gooien?’*

Wilders: *‘In ieder geval niet dat ik de Moskee in zal gaan. Wat Roemer net ook al zei, zijn wij hier niet om breekpunten te formuleren. Ik heb mijn lesje geleerd van de vorige keer. Geen EU is hartpunt evenals AOW. Baas worden in eigen land en zelfs over immigratie.’*

Grijzen: *‘Vorige keer lag uw breekpunt over de schutting al tijdens de onderhandelingen. Ik geloof het allemaal wel.’*

A5)

Vragenronde Grijzen – Rutte

Grijzen: *‘Geen cent meer naar Griekenland?’*

Rutte: *‘Zo is het.’*

Grijzen: *‘Geen geld dus geen extra tijd?’*

Rutte: *‘Tijd kan als ze het zonder geld kunnen overmaken.’*

Grijzen: {zoekt naar inconsistentie bij Rutte}

Rutte: {gaat door met uitleg, gebruikt concrete zinnen}: *‘Griekenland moet zich aan afspraken houden. Mijn voorkeur is dat Griekenland er absoluut blijft.’*

Bijlage B

Figuur 1 - het theater

Figuur 2 - Presentator Nieman

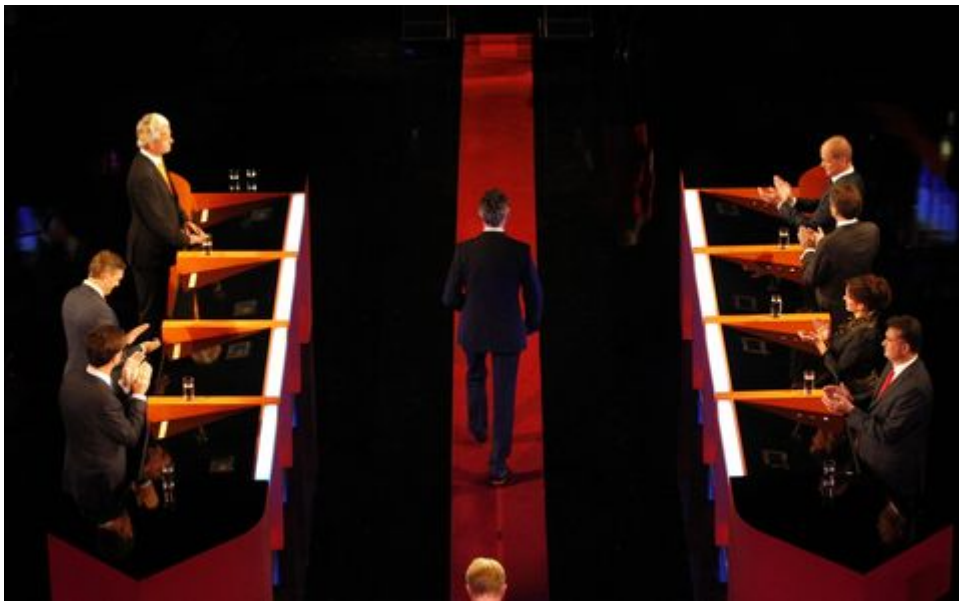
Figuur 3 - Deelnemers Pechthold, Rutte, Samsom, Roemer, Sap, Wilders, Slob, Buma.

Figuur 4 - setting van het debat

Figuur 5 - Petra Grijzen

Figuur 6 - Slob loopt over de rode loper richting Grijzen.

Figuur 7 - Vragenronde Grijzen & Slob.

Figuur 8 - Vragenronde Grijzen & Rutte